

**FERDINAND HAUPTMANN, DIE ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE
HERRSCHAFT IN BOSNIEN UND DER HERCEGOVINA 1878—1918,
WIRTSCHAFTSPOLITIK UND WIRTSCHAFTSENTWICKLUNG,
Graz 1983, 274.**

Institut für Geschichte an der Universität Graz — Abteilung für südosteuropäische Geschichte (Institut za povijest Sveučilišta u Grazu — Odjel za povijest Jugoistočne Evrope), kojemu je na čelu već petnaestak godina prof. dr Ferdinand Hauptmann (bivši zagrebački arhivist i povjesničar, te zatim sveučilišni profesor u Sarajevu), objavio je potkraj prošle godine i dvanaestu knjigu svoje već afirmirane serije »Zur Kunde Südosteuropas« i u njoj rad svoga predstojnika koji u prijevodu glasi: *Austrougarska vladavina u Bosni i Hercegovini 1878—1918, gospodarska politika i privredni razvoj.*

Ovom prilikom treba posebno istaknuti da je spomenuti gradački institut uradio vrlo mnogo na prezentaciji i popularizaciji jugoistočnoevropske povijesne znanosti, poglavito jugoslavenske, odnosno bosanskohercegovačke. Još 1972. preveden je na njemački jezik i objavljen u odlomcima *Hercegovački ustanak iz godine 1882.* Hamdije Kapidžića, zatim 1974. *Ustanak u Bosni 1875—1878.* Milorada Ekmečića i gotovo istodobno *Historijsko-etničke promjene kod jugoslavenskih naroda nakon pada pod tursku vlast* Branislava Đurđeva.

Tome treba dodati i radove austrijskih ili mađarskih historičara koji se u cijelosti ili djelimice odnose na našu povijest kao što su tri rada F. Hauptmanna: *Erzherzog Johann als Vermittler zwischen Kroaten und Ungarn im Jahre 1848*, Graz 1972; *Jelačić's Kriegszug nach Ungarn 1848*, 2 Bde, Graz 1975, i *Gedanken über Staat und Revolution. Gas Tagebuch des Grafen Ferdinand Egger aus dem Jahre 1848*, Graz 1976. Osim navedenih radova vrijedno je spomenuti još i O. Sashegyi, *Ungarns politische Verwaltung in der Ära Bach 1848—1860*, Graz 1979, zatim F. Hauptmann i A. Prasch, *Dr Ludwig Thallóczy — Tagebücher* Bd. 1, Graz 1981. i dvije knjige K. Kasera: *Handbuch der Regierungen Südosteuropas (1833—1980)*, Graz 1981. i 1982. u kojima donosi sve podatke o vladama u jugoistočnoj Evropi u posljednjih 150 godina.

Budući da se takav rad nastavlja i dalje i da su za prevođenje i objavljivanje predviđene još neke knjige iz Jugoslavije pa i Hrvatske, te da se veze s tim gradačkim institutom stalno jačaju i razvijaju, možemo očekivati i nove publikacije koje će znatno pripomoći upoznavanju njemačke i svjetske javnosti s rezultatima naše historiografije.

Najnovija knjiga prof. Hauptmana napisana je najprije na hrvatskom ili srpskom jeziku za četvrti dio *Istorije Bosne i Hercegovine* u izdanju Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Ona je rezultat gotovo četvrtstoljetnog autorova rada na povijesti 19. st. u našim i austrijskim zemljama i sintetičan je tekst koji je uslijedio nakon niza radova srodne problematike. Uzeo je u obzir i austrijsku literaturu kao i radove bosansko-hercegovačkih historičara, poglavito onih koji su se bavili ekonomskom poviješću kao što su Dž. Juzbašić, I. Hadžibegović, H. Kapidžić, V. Bogićević, B. Madžar i dr. Osim spomenute literature uzeti su i iskorišteni austrijski i bosansko-hercegovački arhivi, statistički podaci i objavljeni izvori, a izrađeni su i tabelarni pregledi, grafikoni i dijagrami koji zorno pokazuju kvalitativne odnose.

Hauptmannova knjiga dijeli se na šest temeljnih poglavlja. To su: 1. Počeci austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini, 2. Uloga države, 3. Stanovništvo i njegov potencijal, 4. Razvoj poljoprivrede i agrarnog društva, 5. Gradovi i gradsko stanovništvo i 6. Nazadak u doba rata 1914—1918. Težište rada je na trećem, te napose četvrtom i petom poglavlju gdje se obrađuju najprije uvjeti za razvoj gos-

podarstva s obzirom na državnu upravu, zakonodavstvo, novčarsku politiku i prometne veze, zatim razvoj poljoprivrede i agrarnog društva, a u petom poglavlju opisuje se razvoj gradova, promjene u gradskoj strukturi stanovništva, doseljavanje, privatno poduzetništvo i sl.

S obzirom da je bosansko-hercegovačko društvo u tom razdoblju bilo još gotovo isključivo agrarnog tipa, svakako najvažnije i najveće poglavlje ove knjige čini četvrto koje analizira razvoj poljoprivrede (str. 90—210). Ono se dijeli na odlomke koji bi u nešto slobodnijem prijevodu izgledali ovako: a) Agrarno pitanje: značenje godine 1878, b) Zemljoposjednici i kmetovi (begovi i age) u borbi za opstanak, c) Kmetovi i njihov posjed, d) Kmet i podjela njegova prihoda, e) Slobodni seljak i modernizacija poljoprivrede, te f) Pokušaj rješavanja agrarnog pitanja. O svim ovim problemima autor raspravlja na temelju brojnih statističkih i drugih podataka i donosi uvjerljive zaključke o teškom položaju kmetova, o kompromisima i zatezanju u rješavanju agrarnog pitanja, o podršci koju nova vlada ipak daje zemljoposjednicima, ali i o ubrzanijem razvoju sela i njegovoj evoluciji do 1914. kad je taj proces zbog rata protiv Srbije zaustavljen.

Zanimljivi su i podaci o razvoju bosansko-hercegovačkih gradova kojih je 1895. bilo 47, a 1910. je taj broj porastao na 66. Ako pogledamo tabelu razvoja pojedinih gradova prema broju stanovništva od 1895. do 1910, onda možemo zaključiti da ih je većina ubrzano rasla. To se posebice odnosi na gradove koji se nalaze na granici prema Crnoj Gori (npr. Gacko, Bileća i Trebinje) koji su, vjerojatno zbog vojničkih potreba, porasli od 1893. i do 255%. Zbog sličnih razloga rastu gradovi uz Drinu kao što su Goražde, Rogatica i Višegrad, a nakon otvaranja, odnosno proširenja rudnika i željezara povećavaju se Zenica i Vareš. Gradovi uz bivšu granicu prema Hrvatskoj i Dalmaciji kao npr. Kostajnica, Gradiška i Livno opadaju, dok Sarajevo kao zemaljsko središte u tom razdoblju ima porast od 36%. Unutar gradova mijenja se i struktura stanovništva, a i znatan broj zemljoposjednika seli u obližnje gradove. Istodobno se mijenja i nacionalni, odnosno vjerski sastav žitelja jer se doseljava sve više činovnika i raznih stručnjaka (tzv. kuferaši).

U posljednjem poglavlju vidimo kakav je nazadak u Bosni zabilježen u doba rata 1914—1918. s obzirom da je ona bila pogranična i ratom zahvaćena zemlja. To se najbolje može pratiti na primjeru industrijskih središta, na primjer u Drvaru u kojem je proizvodnja rude i lijevanog željeza za to vrijeme gotovo sasvim zamrla, odnosno pala za preko pedeset puta; u Zenici produkcija čelika pada za sedam puta, u Drvaru u tvornici celuloze se pred rat proizvodilo 133 tisuće mtc., a nakon rata samo oko 6 tisuća.

Dodajmo na kraju da su knjige koje cjelovito obrađuju ekonomske probleme neke naše zemlje ili određenog razdoblja u nas rijetke, a pogotovo one koje su napisane ili prevedene na neki od svjetskih jezika i na taj način dostupnije evropskoj i svjetskoj historijskoj znanosti, pa i zbog toga treba odati priznanje autoru u nadi da će i on osobno i njegov Institut dati nove priloge daljnjoj afirmaciji i popularizaciji naše historiografije.

Dragutin Pavličević

DUBRAVKO JELČIĆ, HRVATSKI NARODNI I KNJIŽEVNI PREPOROD, Zagreb 1978, str. 301.

U biblioteci »Dobra knjiga«, koju izdaje Školska knjiga (ur. Branko Hećimović), izašla je na početku 1978. ova antologija — njezin priređivač D. Jelčić nazvao ju je »Izabrane stranice« — koja obuhvaća tekstove iz preporodnog razdoblja, u širem smislu te riječi, od J. Šipuća (1796) do I. Filipovića (1852). Iako je od njezine pojave prošlo već dosta vremena, ona još uvijek zavređuje opširniji osvrt, pogotovu zato jer je namijenjena širem krugu čitalaca, osobito školskoj mladeži, a neposredno predstoji i 150-godišnjica pokreta o kojemu govori.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 800 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — svibanj 1985.